
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Nauk Społecznych 1984 z. 7

EDMUND FRYCKOWSKI
WSP w Bydgoszczy

STOSUNEK WZAJEMNY FILOZOFII I EKONOMII POLITYCZNEJ JAKO
DYSCYPLIN NAUKOWYCH I PRZEDMIOTÓW NAUCZANIA W SZKOLE
WYŻSZEJ

"Praca jest przede wszystkim procesem zachodzącym między człowiekiem a przyrodą, procesem, w którym człowiek poprzez swoją działalność realizuje, reguluje i kontroluje wymianę materii z przyrodą. Przyrodzie przeciwstawia się sam jako siła przyrody. Wprawia w ruch naturalne siły swojego ciała - ramiona i nogi, głowę i ręce, ażeby przyswoić sobie materię przyrody w postaci przydatnej dla swego życia. Oddziałując za pośrednictwem tych ruchów na przyrodę zewnętrzną i zmieniając ją, człowiek zmienia zarazem swoją własną naturę. Rozwija drżące w niej moce i podporządkowuje grę tych sił swej własnej zwierzchności".

/K.Marks, Kapitał, T.1.
Warszawa 1951 s.188/.

1. Uwagi wstępne

Celem niniejszego artykułu jest skrótkowe przedstawienie dialektycznych powiązań między filozofią i ekonomią polityczną jako dyscyplinami naukowymi i przedmiotami nauczania w szkole wyższej. Omawia on związek filozofii z problematyką produkcji jako przedmiotem ekonomii politycznej, antecedencje historyczne ekonomii oraz powiązania interdyscyplinarne filozofii marksistowskiej i ekonomii politycznej jako części składowych marksizmu, ukazując ich rolę w konstruowaniu ogólnego

obrazu rzeczywistości społecznej, zwłaszcza społeczno-ekonomicznej.

Wzajemny stosunek dyscyplin: filozofii i ekonomii politycznej ujmowany jest zarazem za podstawę ich związków jako przedmiotów nauczania, których uwzględnianie w procesie dydaktycznym zwykle się nazywać korelacją.

2. Filozofia a produkcja

W najogólniejszym sensie przez filozofię rozumie się dziedzinę ogólnych rozważań na tematy istoty i struktury bytu, źródeł i prawomocności ludzkiego poznania oraz poglądu na świat i miejsce człowieka w świecie¹. Według klasycznego sformułowania Fryderyka Engelsa marksizm ujmuje filozofię jako naukę "o najogólniejszych prawach wszelkiego ruchu"², "o ogólnych prawach zarówno świata zewnętrznego, jak i myślenia ludzkiego"³, "o ogólnych prawach ruchu i rozwoju przyrody, społeczeństwa i myśli ludzkiej"⁴.

Zespół rozważań filozoficznych koncentrujących się wokół struktury i rozwoju społeczeństwa ludzkiego nazywany jest filozofią społeczną, filozoficzną teorią rozwoju społecznego, filozofią dziejów lub historiozofią. W filozofii marksistowskiej problematyką tą zajmuje się materializm historyczny, nazywany również materializmem dziejowym, materialistycznym pojmowaniem dziejów, marksistowską teorią rozwoju społecznego lub materialistyczno-dialektyczną teorią procesu społecznego.

Filozofia społeczna jako najogólniejsza nauka o rzeczywistości społeczno-historycznej, tworząc koncepcję rzeczywistości społecznej, zajmuje się wszystkimi zjawiskami społecznymi, w tym również społeczno-gospodarczymi, a więc i produkcją.

Co to jest produkcja? Jest to "zespół skoordynowanych procesów pracy, w których świadoma i celowa działalność ludzka, czyli praca, przekształca przedmioty pracy, używając do tego środków pracy; w produkcji następuje zespolenie pracy ludzkiej i środków produkcji, a rezultatem tego zespolenia jest produkt"⁵. Jest to - inaczej mówiąc - "zbiór powiązanych ze sobą i wzajemnie uwarunkowanych, tworzących określoną całość procesów pracy, w trakcie których ludzie wykorzystując dobra i siły przyrody wytwarzają przedmioty materialne /produkty/, będące dobrami użytkowymi służącymi do zaspokojenia potrzeb społecznych"⁶.

Oskar Lange twierdzi następująco: "Produkcja jest działalnością

ludzką przystosowującą zasoby i siły przyrody do potrzeb ludzkich. Jest działalnością świadomą i celową⁷.

Podobnie rzecz ujmuje Witold Sierpiński: "Produkcja stanowi celową i świadomą działalność człowieka polegającą na przekształcaniu substancji dostarczanych przez przyrodę"⁸.

Produkcja opiera się na pracy. "Praca - mówi K.Marks - jest przede wszystkim procesem zachodzącym między człowiekiem a przyrodą, procesem, w którym człowiek poprzez swoją działalność realizuje, reguluje i kontroluje wymianę materii z przyrodą. Przyrodzie przeciwstawia się sam jako siła przyrody./.../ Oddziałując /.../ na przyrodę zewnętrzną i zmieniając ją, człowiek zmienia zarazem swoją własną naturę"⁹. Sądzę, iż powyższą definicję pracy można nazwać filozoficzną definicją pracy.

Produkcja jest działalnością świadomą i celową, różni więc człowieka od zwierząt. Większość zwierząt korzysta z otaczającej przyrody bezpośrednio, bez przystosowywania jej do swoich potrzeb. W tak zwanych społeczeństwach zwierzęcych, np. u mrówek lub termitów, przystosowanie środowiska do potrzeb życiowych, jak budowa mrowisk, odbywa się na podstawie nieświadomego instynktu, a nie w wyniku świadomości celowej działalności¹⁰. Stwierdza to K.Marks w "Kapitale": "Pająk np. dokonuje czynności podobnych do czynności tkacza, pszczoła zaś budową swych komórek woskowych mogłaby zawstydzić niejednego budowniczego - człowieka. Ale nawet najgorszy budowniczy tym z góry już różni się od pszczoły, że zanim zbuduje komórkę w wosku, musi ją przedtem zbudować we własnej głowie"¹¹.

Materializm historyczny jako marksistowska filozofia społeczna, aby wykryć najogólniejsze prawa rozwoju społecznego, musi przede wszystkim ujawnić rolę produkcji w życiu społeczeństwa. Jest rzeczą oczywistą, że aby żyć, ludzie muszą zaspokajać swoje różnorodne potrzeby. Ale żeby je zaspokajać, ludzie muszą produkować. Produkcja jest więc niezbędnym i podstawowym warunkiem istnienia społeczeństwa. "Produkcja materialna - jak trafnie zauważają autorzy "Podstaw filozofii marksistowsko-leninowskiej" - daje klucz do zrozumienia zarówno wewnętrznej struktury społeczeństwa, jak i jego wzajemnych stosunków ze środowiskiem zewnętrznym - otaczającą go przyrodą"¹².

K.Marks i F.Engels dokonali ważnego odkrycia, polegającego na stwierdzeniu zależności wszystkich stosunków społecznych od sposobu

produkcji dóbr materialnych. Produkcją dóbr materialnych, ludzie jednocześnie produkują i reprodukcją swoje własne stosunki społeczne. Stąd też badanie produkcji, jej struktury, ogólnych praw rozwoju produkcji i reprodukcji materialnego życia społeczeństwa daje możliwość wniknięcia w samą istotę procesu dziejowego, wykrycia mechanizmów rozwoju społecznego¹³.

Tak więc produkcja dóbr materialnych, jako podstawa życia społecznego, stanowi niezwykle ważny przedmiot badań marksistowskiej filozofii społecznej.

3. Antecedencje historyczne ekonomii politycznej

Procesem produkcji i podziałem dóbr materialnych zajmuje się nauka nazywana ekonomią polityczną. Nazwa ekonomia polityczna" pojawiła się dopiero na początku XVII w., a przymiotnik "polityczna" miał tutaj wskazywać, że chodzi o gospodarstwo państwowe, społeczne. Nazwa "ekonomia" pochodzi bowiem od Arystotelesa (384-322 p.n.e.), który pojęciem tym określał naukę o prawach gospodarstwa domowego (oikos - dom, nomos - prawo). Pisarze starożytni zajmowali się też głównie zagadnieniami gospodarstwa domowego, zgodnie z pierwotnym znaczeniem wyrazu "ekonomia". Jedynie Ksenofont (ok.430-355 p.n.e.), uczeń Sokratesa, zajął się głębiej problemem podziału pracy a Arystoteles problemem wymiany. Arystoteles wprowadził nawet specjalny termin "chrematystyka" dla nauki o wymianie w odróżnieniu od ekonomii jako nauki o gospodarstwie domowym. Inni autorzy starożytni nie poszli jednak tym śladem i rozważania ich nie miały charakteru naukowej analizy ale raczej ocen etycznych¹⁴.

Normatywny charakter poglądów ekonomicznych utrzymuje się również w okresie feudalizmu. Średniowieczna myśl ekonomiczna była podporządkowana dogmatom Kościoła i stanowiła część składową teologii moralnej. Czołowym reprezentantem kanonistycznej¹⁵ myśli ekonomicznej jest Tomasz z Akwinu (1225-1274), który w swym wielkim dziele "Summa Theologica" zajmuje się również problematyką ekonomiczną. Szczególne miejsce w tej koncepcji średniowiecznej kanonistyki zajmuje kwestia tzw. słusznej ceny (iustum pretium)¹⁶.

Tak więc w przedkapitalistycznych formacjach społeczno-gospodarczych istniały jedynie luźne poglądy ekonomiczne, które nie tworzą

usystematyzowanych, całościowych zespołów teoretycznych i są wypowiedziane okazjonalnie, na marginesie dociekań filozoficznych, etycznych i państwowo-prawnych. Przyczyną tego był fakt, iż w niewolnictwie i feudalizmie dominowała gospodarka naturalna, a więc nie skomplikowana; nie widziano więc potrzeby wyodrębnienia stosunków ekonomicznych jako przedmiotu wyróżnionej naukowej analizy¹⁷. Procesy ekonomiczne skomplikowały się bowiem wówczas do tego stopnia, że nowa klasa, burżuazja jest zainteresowana w ich naukowym poznaniu i interpretacji¹⁸.

Na gruncie dominacji kapitału handlowego ukształtował się kierunek zwany merkantylizmem, którego przedstawiciele zwracali uwagę na handel zagraniczny jako źródło bogactwa kraju, przy czym wcześniejsi merkantylści /tzw. bullioniści/ bogactwo kraju utożsamiali z ilością nagromadzonego kruszcu, a późniejsi merkantylści /w ścisłym tego słowa znaczeniu/ zwracali wagę na rozwój produkcji towarowej i uzyskanie w tej produkcji nadwyżki do celów handlu zagranicznego. Aczkolwiek merkantylizm nie stworzył jeszcze całościowej teorii ekonomicznej, to jednak, dokonując opisów i uogólnień wielu zjawisk ekonomicznych, budował podstawy dalszego rozwoju nauki ekonomicznej¹⁹.

Za początek nauki ekonomii można uznać²⁰ prace prekursorów angielskiej ekonomii klasycznej z drugiej połowy XVII wieku. Najwybitniejsi z nich to William Petty /1623-1687/, nazywany twórcą ekonomii politycznej, Dudley North /1641-1691/ i żyjący już w XVIII w. Dawid Hume /1711-1776/, znany przede wszystkim jako filozof, twórca agnostycyzmu. Koncepcje tych ekonomistów nie tworzą również jeszcze całościowych systemów ekonomicznych, ale podstawowym ich składnikiem jest wyraźnie sformułowana teza, że w życiu ekonomicznym występują pewne obiektywne prawidłowości - "prawa natury", które oddziałują na procesy gospodarcze²¹.

Jeśli za początki nauki ekonomii uznamy powstanie pierwszego całościowego systemu ekonomicznego, to narodziny tej nauki miały miejsce w latach pięćdziesiątych XVIII w., kiedy to Franciszek Quesnay tworzył teorię fizjokratyzmu. F. Quesnay /1694-1774/, urodzony w dość zamożnej rodzinie chłopskiej, z zawodu lekarz, w r. 1758 ogłosił "Tablicę ekonomiczną", słynny "zygzak" - jak ją nazywał sam autor, która przedstawiła schematycznie produkcję jako proces stale powtarzany, czyli reprodukcję i podział produktów między poszczególne klasy

ówczesnego społeczeństwa.

K.Marks pisze, że "system fizjokratyczny nie przypadkowo powstaje we Francji - kraju o przewadze rolnictwa, a nie w Anglii, gdzie przeważa przemysł, handel i żegluga morska. Anglia koncentruje uwagę przede wszystkim na procesie cyrkulacji, na tym, że produkt nabywa wartości, staje się towarem jako wyraz ogólnej pracy społecznej, jako pieniądź. /.../ Gdy chodzi o to, aby wykazać, że wartość dodatkowa powstaje w sferze samej produkcji, to koniecznym staje się przede wszystkim zwrócenie do tej gałęzi pracy, gdzie ona występuje na zewnątrz, niezależnie od procesu cyrkulacji, tj. do rolnictwa. Dlatego inicjatywę w tym względzie przejawiał kraj o przewadze rolnictwa"²².

Podstawą teorii ekonomicznej fizjokratów jest teza, że tylko w produkcji rolnej powstaje nadwyżka ponad poniesione koszty produkcji, a więc produkt dodatkowy, nazywany przez fizjokratów "produktem czystym". Jedynie rolnictwo jest produkcyjną dziedziną gospodarczą. Źródłem bogactwa jest praca wykonywana w rolnictwie, gdzie z człowiekiem współdziałają twórcze siły przyrody²³.

K.Marks wysoko cenił fizjokratyczną teorię pracy produkcyjnej, według której "produkcja wytwarza nie tylko przedmioty użytku, lecz również ich wartość, a siłą napędową produkcji jest uzyskiwanie wartości dodatkowej, która rodzi się w sferze produkcji, a nie w sferze cyrkulacji"²⁴. Marks zwraca więc uwagę na doniosły fakt przeniesienia przez fizjokratów źródła wartości i wartości dodatkowej z procesu wymiany /jak uważał merkantylizm/ do procesu produkcji²⁵.

Mimo że fizjokratyzm w istocie swej ma charakter burżuazyjny, to jednak u większości jego przedstawicieli występuje w formie feudalnej, ponieważ - jak trafnie zauważa J.Kleer - "fizjokraci uważając rolnictwo /wprawdzie kapitalistyczne/ za podstawę życia gospodarczego nie mogli sobie wyobrazić rolnictwa bez właścicieli ziemskich, którymi faktycznie byli jeszcze ciągle w większości feudałowie"²⁶. "Rolnictwo zawsze było związane ze szlachtą" - mówi sam Quesnay²⁷. Marks pisał w związku z tym: "Etykieta systemu tym między innymi różni się od etykietek innych artykułów, że wprowadza w błąd nie tylko nabywcę, lecz często również i sprzedawcę. Sam Quesnay i jego najbliżsi uczniowie wierzyli w swój sztyld feudalny, podobnie jak wierzą weń dotychczas nasi uczeni bakalarze. W rzeczywistości jednak system fizjokratów jest pierwszym systematycznym ujęciem produkcji kapitalis-

tycznej"²⁸.

Datująca się od W.Petty'ego klasyczna szkoła burżuazyjnej ekonomii politycznej, w której obrębie pozostaje również fizjokratyzm, szczytowy swój rozwój osiągnęła w tzw. angielskiej klasycznej ekonomii politycznej w koncepcjach Adama Smitha /1723-1790/ i Dawida Ricardo /1772-1823/. "Klasyczna ekonomia polityczna przed Marksem - mówi W.I.Lenin - ukształtowała się w Anglii - w najbardziej rozwiniętym kraju kapitalistycznym. Adam Smith i Dawid Ricardo, badając ustrój ekonomiczny, dali początek opartej na pracy teorii wartości"²⁹. Naczelnym założeniem teoretycznym koncepcji A.Smitha i D.Ricarda jest twierdzenie, że podstawowym źródłem bogactwa narodów i wartości jest praca³⁰. Pierwszy systematyczny wykład klasycznej ekonomii politycznej dał A.Smith w dziele: "Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów" /1776/, a najbardziej dojrzały i ścisły wykład - D.Ricardo w swych "Zasadach ekonomii politycznej i opodatkowania" /1817/.

Uważa się zazwyczaj³¹, że od angielskiej klasycznej ekonomii politycznej rozpoczyna się właściwy rozwój nauk ekonomii. Angielska klasyczna ekonomia polityczna, której reprezentantami byli A.Smith i D.Ricardo, stanowi jedno ze źródeł teoretycznych marksizmu. "Marks - stwierdza Lenin - kontynuował ich dzieło. Ścisłe uzasadnił i konsekwentnie rozwinął tę teorię. Wykazał, że wartość każdego towaru określa się przez ilość społecznie niezbędnego czasu pracy, zużytego na wytworzenie towaru"³².

Począwszy od Marksa rozwój ekonomii politycznej poszedł w dwu kierunkach. Ekonomię polityczną uprawianą w środowiskach burżuazyjnych i związanych z burżuazją, jeszcze przez Marksa nazwaną burżuazyjną, charakteryzowało poważne zawężenie pola zainteresowań, widoczne w obrębie kierunków subiektywistyczno-marginalistycznego i historycznego, jak i innych kierunków i szkół. Kierunek ekonomii politycznej, który wyrósł z teorii marksistowskiej został nazwany nurtem marksistowskim, albo po prostu marksistowską ekonomią polityczną. Ekonomię polityczną marksizmu rozwijał Lenin w okresie przechodzenia kapitalizmu w monopolistyczno-imperialistyczną fazę rozwoju. Budowa i rozwój socjalistycznych stosunków produkcji w ZSRR stworzyły potrzebę nowej gałęzi wiedzy - ekonomii politycznej socjalizmu, której zadania znacznie zwiększyły się w wyniku powstania systemu państw socjalistycznych³³.

Jerzy Berowiecki formułuje następującą definicję ekonomii politycznej socjalizmu: "ekonomia polityczna socjalizmu bada specyficzne i ogólne społeczne prawa produkcji i podziału dóbr materialnych, występujące we wszystkich etapach rozwoju społeczeństwa socjalistycznego /komunistycznego/. Definicja ta jest konkretyzacją definicji przedmiotu ekonomii politycznej w najszerszym znaczeniu, którym jest "badanie społecznych praw produkcji i podziału dóbr materialnych, występujących na różnych szczeblach rozwoju społeczeństwa ludzkiego"³⁴.

4. Filozofia i ekonomia polityczna - powiązania interdyscyplinarne

W naszych dotychczasowych rozważaniach doszliśmy do ukształtowania się nauki ekonomii politycznej i ekonomii politycznej socjalizmu, definiując ich przedmiot badań. Zatrzymajmy się jeszcze chwilę nad nazwą i przedmiotem ekonomii politycznej. Nazwa ta, jak już wspominaliśmy, pojawiła się na początku XVII wieku. Pisarz francuski Antoine de Montchrétien wydał w r. 1615 książkę pt. "Traite de l'économie politique", w której zajmował się zagadnieniami gospodarczymi państwa i dlatego dodał do wyrazu "ekonomia" przymiotnik "polityczna". Nazwa ta przyjęta się do tego stopnia, że używano jej, zwłaszcza we Francji i Anglii, i wtedy, gdy mówiono o gospodarowaniu nie tylko państwa, ale i całego społeczeństwa ludzkiego. Wyraz "polityczny" nabierał tu bardzo szerokiego znaczenia i oznaczał nie tylko "państwowy" ale i "społeczny". W związku z tym pod koniec XVIII w. przyjęła się nazwa "nauka o gospodarstwie narodowym". W Polsce znany ekonomista hrabia Fryderyk Skarbek /1792-1866/ wydał w latach 1820-1821 "Gospodarstwo narodowe", a w r. 1855 "Ogólne zasady nauki gospodarstwa domowego". W końcu XIX w. zaczęto z kolei używać nazwy "ekonomia społeczna". Wybitny współczesny ekonomista, Oskar Lange /1904-1965/ jeszcze w r. 1959 w I tomie swej "Ekonomii politycznej" pisze "Ekonomia polityczna albo ekonomia społeczna jest nauką o społecznych prawach rządzących produkcją i podziałem materialnych środków zaspokojenia potrzeb ludzkich"³⁵.

Pod wpływem A. Marshalla w końcu XIX w. zaczęła też wchodzić w użycie, niekiedy już wcześniej spotykana, nazwa "ekonomika" /economics/. Nazwa ta przyjęła się dzisiaj powszechnie w nauce uniwersyteckiej krajów anglosaskich, gdzie wypierała prawie zupełnie nazwę "ekonomia polityczna". Pod wpływem nauki anglosaskiej znalazła ona zastoso-

wanie w innych krajach, między innymi i w Polsce w okresie międzywojennym. I tak nauczyciel Oskara Langego, Adam Krzyżanowski /1873-1963/, będący pod wpływami J.S.Milla i A.Marshalla wydaje w 1919 r. "Założenia ekonomiki", a jego uczeń Edward Taylor /1884-1965/, profesor Uniwersytetu Poznańskiego wydał w L. 1936-1938 "Wstęp do ekonomiki", a w L. 1957-1958 "Historię rozwoju ekonomiki". Nazwa ta jednak kojarzy się z pewnym zawężeniem przedmiotu, polegającym na niedocenianiu społecznego charakteru działalności gospodarczej. Stąd też spotykała się ona z niechęcią w krajach anglosaskich, uwidocznoną w tendencji do rehabilitacji nazwy "ekonomia polityczna". Nazwa ta jest powszechnie używana w Polsce Ludowej i w innych krajach socjalistycznych, jak również w różnych środowiskach związanych z ruchami społecznie postępowymi, a więc wszędzie tam, gdzie społeczny charakter działalności gospodarczej jest przedmiotem szczególnego zainteresowania³⁶.

Fryderyk Engels określał ekonomię polityczną jako naukę "o prawach rządzących produkcją i wymianą materialnych środków utrzymania w społeczeństwie ludzkim"³⁷. Podobnie definiuje ekonomię polityczną Oskar Lange, który widzi w niej, jak wyżej podano, naukę "o społecznych prawach rządzących produkcją i podziałem materialnych środków zaspokojenia potrzeb ludzkich"³⁸. O.Lange dokonuje dwóch zmian w definicji F. Engelsa. Pierwsza polega na zastąpieniu wyrazu "wymiana" wyrazem "podział", gdyż z dalszego tekstu Engelsa wynika, że przez "wymianę" rozumie on po prostu "podział". Ponieważ jednak wyraz "wymiana" w sensie podziału używany jest tylko dla oznaczenia jednej z historycznych form podziału, O.Lange wprowadza do nowej definicji słowo "podział". Druga zmiana polega na zastąpieniu wyrażenia "materialne środki utrzymania" wyrażeniem "materialne środki zaspokojenia potrzeb", gdyż zdaniem O.Langego wyrażenie Engelsa mogło sugerować, iż chodzi tylko o środki zaspokojenia potrzeb biologicznych, z wyłączeniem środków zaspokojenia innych potrzeb, czego Engels, jak wynika z całości jego pracy, nie miał na myśli³⁹.

Definicję O.Langego przyjmuje "Wielka encyklopedia powszechna PWN"⁴⁰ i "Encyklopedia powszechna PWN"⁴¹ oraz szereg podręczników akademickich⁴².

Produkcja, czyli wytwarzanie materialnych przedmiotów służących do zaspokojenia potrzeb ludzkich, oraz podział tych przedmiotów między członków społeczeństwa, zwany też dystrybucją, bywa określana łącznym

mianem działalności gospodarczej, lub prościej - gospodarowaniem. Stąd też można powiedzieć, że ekonomia polityczna jest nauką o działalności gospodarczej albo o gospodarowaniu⁴³. Dają temu wyraz niektóre definicje. Np. Witold Sierpiński stwierdza, iż "ekonomia polityczna bada społeczne prawidłowości procesu produkcji i podziału, a więc społeczne prawidłowości procesu gospodarczego"⁴⁴. Podobnie określa przedmiot ekonomii politycznej Jerzy Ruszkiewicz: "przedmiotem ekonomii politycznej jest społeczny proces produkcji i podziału dóbr materialnych, czyli proces społecznego gospodarowania"⁴⁵.

Stosunkowo rozbudowaną definicję ekonomii politycznej znajdujemy w "Małej encyklopedii ekonomicznej" pióra Mieczysława Nasitkowskiego: "Ekonomia polityczna, nauka o stosunkach ekonomicznych i prawach rządzących produkcją, podziałem, wymianą i konsumpcją na różnych szczeblach rozwoju społeczeństwa"⁴⁶. Definicja ta zwraca uwagę na stosunki ekonomiczne, zawierające stosunki produkcji i stosunki podziału /dystrybucji/ oraz wymienia kolejno poszczególne fazy w procesie reprodukcji obejmującej produkcję, podział, wymianę i konsumpcję. W produkcji zostają wytworzone dobra zaspokajające potrzeby ludzkie. Podział określa, jaka część wytworzonych dóbr materialnych przypada poszczególnym klasom społecznym oraz jednostce. Za pomocą wymiany jednostka otrzymuje dobra materialne, jakie przypadają jej w wyniku podziału. Podział określa więc ilość otrzymywanych produktów, wymiana zaś jest formą rzeczową, w której jednostka realizuje przypadającą jej część dochodu narodowego⁴⁷. Konsumpcja /spożycie/ jest aktem zaspokojenia różnorodnych indywidualnych i społecznych potrzeb ludzkich przez dobra i usługi materialne i niematerialne⁴⁸.

Przechodząc do omówienia wzajemnych relacji filozofii, a zwłaszcza filozofii społecznej i ekonomii politycznej, należy zwrócić uwagę na pośredniczącą rolę socjologii. Socjologia, jako nauka o prawach struktury i rozwoju społeczeństwa⁴⁹, najbliższa filozofii społecznej ze względu na jej globalny charakter, stanowi pomost między filozofią a ekonomią polityczną. Socjologia zajmuje się całością stosunków społecznych, ekonomia polityczna zaś stosunkami ekonomicznymi, tzn. stosunkami produkcji i podziału /dystrybucji/, które zajmują szczególne miejsce w całościowym ujęciu stosunków społecznych, socjologia korzysta z pomocy ekonomii politycznej, a sama przekazuje jej uogólnienia i prawa, które mogą być

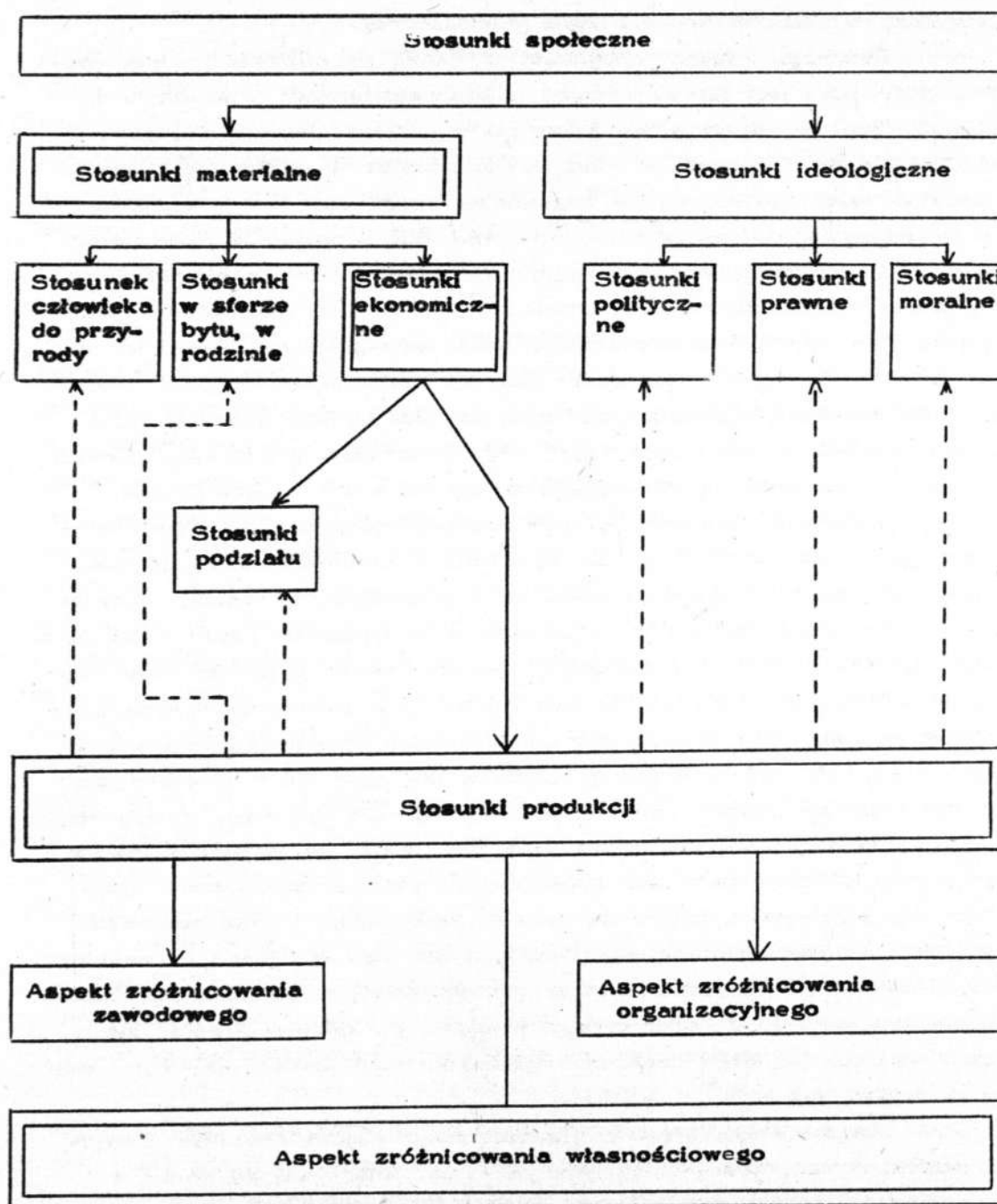
przydatne w dalszym rozwoju teorii ekonomicznej.

Socjologia, będąc najogólniejszą nauką ze wszystkich nauk społecznych, sama jest jednak również nauką szczegółową w stosunku do filozofii. Stąd też dokonywane przez nią z pomocą ekonomii politycznej uogólnienia służą filozofii w konstruowaniu przez nią globalnego obrazu rzeczywistości społecznej. Ze względu na szczególną rolę stosunków ekonomicznych, zwłaszcza stosunków produkcji w tworzeniu całościowej koncepcji rzeczywistości społecznej mają również miejsce bezpośrednio wzajemne związki filozofii i ekonomii politycznej /por. schemat 2/, wyrażające stosunek filozofii do jednej z nauk szczegółowych. Widać to szczególnie wyraźnie w przypadku filozofii marksistowskiej, która obejmuje problematykę najogólniejszych prawidłowości występujących w całej rzeczywistości, w tym i społecznej. Materializm historyczny jako filozofia społeczna marksizmu, bada najogólniejsze prawa życia społecznego.

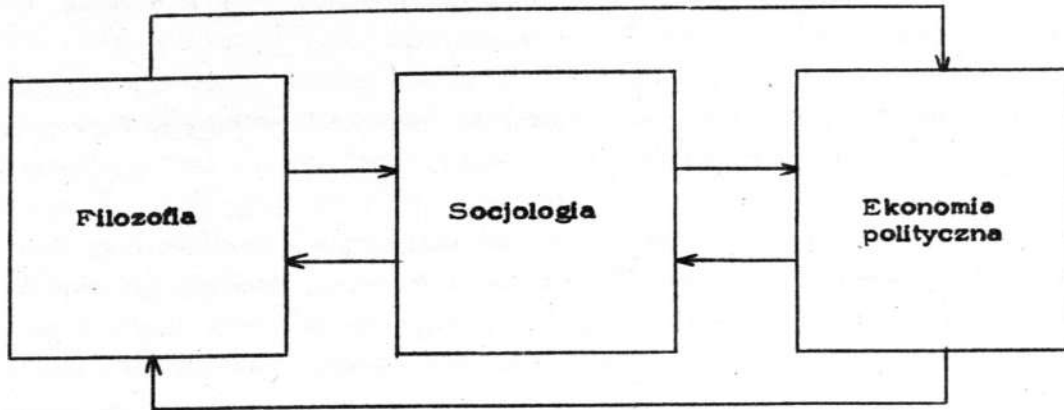
Materializm historyczny, jako najogólniejsza nauka o rzeczywistości społeczno-historycznej, tworzy globalną koncepcję tej rzeczywistości, starając się poznać jej struktury i prawidłowości rozwoju. Ostatecznych wyjaśnień dla zjawisk i prawidłowości badanych przez nauki społeczne, w tym i ekonomię polityczną, należy szukać w prawidłowościach, jakim podlega układ społeczny jako całość, a więc w teorii materializmu historycznego, który właśnie jest teorią całości społecznej. Materializm historyczny stanowi teoretyczną podstawę dla ogółu nauk społecznych, w tym i ekonomicznych, pełni w stosunku do nich rolę bazy eksplanacyjnej

Stanisław Ralno zwraca przy tym uwagę, że ta wyróżniona /w stosunku do wszystkich nauk społecznych/ pozycja materializmu historycznego nie wynika, jak to się czasem sądzi, tylko z tego oczywistego faktu, że jest on teorią najogólniejszą, ale stąd, że "bada on najbardziej istotne dla wszystkich przebiegów społecznych determinanty, odpowiedzialne za całość historycznego procesu, do których odwołać się musi ostatecznie każde naukowe wyjaśnienie jakiegokolwiek dziedziny zjawisk z tego zakresu"⁵⁰.

"Ponieważ teoria procesu społecznego - mówi Stanisław Kozyr-Kowalski o materializmie historycznym - jest najogólniejszą nauką o rzeczywistości społeczno-historycznej, właściwe jej zagadnienia musi rozstrzygać otwarcie lub milcząco w toku własnej działalności badawczej przedstawiciel każdej, tzw. szczegółowej dyscypliny humanistycznej: ekonomista, socjolog, historyk, psycholog, językoznawca, literaturoznaw-

Schemat 1. Miejsce stosunków produkcji w całości kształcele stosunków społecznych

Schemat 2. Filozofia a ekonomia polityczna

ca⁵¹. Najważniejsze problemy badawcze ekonomii politycznej nie mogą być rozstrzygane bez znajomości teorii, której przedmiotem jest byt społeczny w sensie globalnym. Z drugiej strony materializm historyczny jako naukowo uprawiana teoria procesu społecznego w konstruowaniu ogólnego obrazu rzeczywistości społecznej opierać się musi na rezultatach badawczych poszczególnych nauk społecznych, w tym i na rezultatach ekonomii politycznej. Z faktów dostarczanych przez ekonomię polityczną materializm historyczny wykrywa te ich aspekty, strony, które swoim wysokim stopniem ogólności przekraczają ramy tej nauki i mogą być spożytkowane w tworzeniu ogólnej koncepcji rzeczywistości. Ekonomia polityczna tworzy bardzo wysokie uogólnienia, co daje możliwości rozwijania się w jej ramach bogatej problematyki filozoficznej. Problematyka ta, rozwiązywana przez ekonomię polityczną z pomocą filozofii, jest szczególnie doniosłym składnikiem w konstruowaniu przez filozofię ogólnego obrazu świata. Szczególna doniosłość tej problematyki wynika z faktu, iż ekonomia polityczna zajmuje się tą sferą życia społecznego, która warunkuje całość życia społecznego, określa świadomość społeczną zgodnie z znaną tezą Marksa głoszącą, że byt społeczny kształtuje świadomość społeczną. Przedstawione wyżej współdziałanie obu dyscyplin przynosi korzyść obopólną: filozoficzne koncepcje społeczne zyskują poparcie w

faktach społeczno-ekonomicznych i umacniają swój walor naukowy, a znajomość tych ogólnych koncepcji inspirowała nowe badania w obrębie ekonomii politycznej.

5. Filozofia marksistowska i marksistowska ekonomia polityczna jako części składowe marksizmu

Marks, Engels i Lenin zbudowali teorię, która obejmuje trzy zasadnicze, ściśle ze sobą zespolone części składowe: filozofię, ekonomię polityczną i teorię naukowego socjalizmu /komunizmu/⁵². Mówiąc inaczej marksizm /marksizm-leninizm/ posiada swoją filozofię, swoją ekonomię polityczną i swoją teorię naukowego socjalizmu /komunizmu/. Obok interesujących nas w niniejszym artykule filozofii marksistowskiej i marksistowskiej ekonomii politycznej w skład marksizmu wchodzi ponadto tzw. teoria naukowego socjalizmu /lub komunizmu/.

Marksizm jako rewolucyjna teoria klasy robotniczej oraz jako nauka o prawidłowościach i procesach rozwoju społecznego, stanowi nierozdzielalną jedność trzech aspektów tego rozwoju, a mianowicie aspektu filozoficznego /ideologicznego/, ekonomicznego i społeczno-politycznego. Zajmują się nimi trzy dziedziny wiedzy: filozofia marksistowska, ekonomia polityczna marksizmu oraz teoria naukowego komunizmu. Integrujące ogniwo tych trzech części składowych marksizmu stanowi teoria naukowego komunizmu, gdyż, określając podstawowe założenia historycznej misji klasy robotniczej i precyzując społeczno-polityczne prawidłowości przechodzenia od kapitalizmu do komunizmu, stanowi ona z jednej strony jedność ideologicznych, ekonomicznych i politycznych procesów walki klasy robotniczej, z drugiej zaś strony stawia przed filozofią i ekonomią polityczną zadanie filozoficznego /światopoglądowego, ideologicznego/ i ekonomicznego uzasadnienia prawidłowości społeczno-politycznych zjawisk i procesów zmierzających do urzeczywistnienia formacji komunistycznej. W związku też z tym, z jednej strony można teorię naukowego komunizmu traktować w sensie szerokim jako całokształt społeczno-politycznej problematyki będącej przedmiotem marksizmu, jako wszechstronne, tj. filozoficzne i ekonomiczne uzasadnienie konieczności upadku kapitalizmu i urzeczywistnienia komunizmu, a więc sui generis synonim całości marksizmu, a z drugiej strony, w sensie węższym - jako tę część składową marksizmu, która charakteryzuje i uzasadnia społeczno-polityczne założenia

historycznej misji klasy robotniczej oraz przesłanki i drogi jej realizacji⁵³.

Na związek między filozofią, ekonomią polityczną i naukowym komunizmem zwracał uwagę F. Engels: "Nowoczesny socjalizm /.../ jak każda nowa teoria musiał zrazu nawiązywać do zastanego materiału myślowego, aczkolwiek korzeniami swymi tkwił w materialnych faktach ekonomicznych"⁵⁴. Podkreślał przy tym rolę filozofii i ekonomii politycznej w przekształceniu socjalizmu /komunizmu/ utopijnego w socjalizm /komunizm/ naukowy: "Te dwa wielkie odkrycia - materialistyczne pojmowanie dziejów i odstąpienie tajemnicy produkcji kapitalistycznej za pośrednictwem wartości dodatkowej - zawdzięczamy Marksowi. Dzięki tym odkryciom socjalizm stał się nauką /..."⁵⁵.

Na rolę filozofii marksistowskiej i ekonomii politycznej w przekształcaniu życia społecznego zwracał też uwagę W.I. Lenin: "Tylko materializm filozoficzny Marksa wskazał proletariatu wyjście z niewoli duchowej, w której wegetowały dotychczas wszystkie klasy uciskane. Tylko ekonomia polityczna Marksa wyjaśniła rzeczywiste położenie proletariatu w ogólnym ustroju kapitalizmu"⁵⁶.

O ile jednak komunizm naukowy nie byłby do pomyślenia bez uzasadnienia filozoficznego i ekonomicznego, o tyle z drugiej strony materializm bez jego zastosowania do strategii i taktyki walki klasowej proletariatu - jak mówił Lenin w swej pracy "Karol Marks" - był uważany przez Marksa jako niekonsekwentny, niezakończony, "połowiczny, jednostronny, martwy"⁵⁷.

Komunizm naukowy jest więc jak gdyby kontynuacją filozofii marksistowskiej i ekonomii politycznej. "Komunizm naukowy - stwierdza Piotr Fiedosiejew - ma głębokie podstawy filozoficzne i ekonomiczne, jest jak gdyby ukoronowaniem filozofii marksistowskiej oraz ekonomii politycznej, wnioskiem wyciągniętym z zastosowania tych nauk do analizy rozwoju procesu światowego. I to właśnie jest świadectwem jedności wszystkich części składowych marksizmu-leninizmu jako nauki harmonijnej, jako konsekwentnego systemu poglądów ekonomicznych, filozoficznych i społeczno-politycznych"⁵⁸.

Szczególna była rola współpracy Marksa i Engelsa nad filozoficznym i ekonomicznym uzasadnieniem naukowego socjalizmu /komunizmu/. Engels rozpoczął swoją działalność jako ekonomista /"Zarys ekonomii politycznej", 1843/, a następnie nie zaprzestając badań ekonomicznych, za-

jął się głównie działalnością filozoficzną, a mianowicie filozoficznym uogólnieniem zjawisk przyrody i społeczeństwa. Natomiast Marks rozpoczął swą działalność od prac filozoficznych /"Krytyka heglowskiej filozofii prawa", "Święta rodzina"/, a później skoncentrował swoją uwagę na problemach ekonomicznych i dziełem jego życia stał się "Kapitał". Należy przy tym zaznaczyć, że pracując w różnych dziedzinach, Marks i Engels stale wymieniali rezultaty swych badań, a wspólna ich praca, "Manifest komunistyczny" - pierwszy programowy dokument komunizmu naukowego jest wzorem jedności teorii marksistowskiej, organicznej jedności dialektyczno-materialistycznej analizy życia społecznego i naukowego uzasadnienia ruchu komunistycznego⁵⁹. "Manifest komunistyczny" i dziś ma nie tylko wartości historycznego zapisu, ale zachowuje walor aktualności.

6. Filozofia i ekonomia polityczna - korelacja w nauczaniu

Wzajemne zależności między filozofią i ekonomią polityczną stanowią teoretyczną i metodologiczną podstawę dla stosowania korelacji w nauczaniu tych przedmiotów w szkole wyższej.

Przez korelację /łac. correlatio - współzależność/ w nauczaniu zwykło się rozumieć uwzględnianie w procesie nauczania określonych współzależności treściowych występujących w różnych przedmiotach nauczania⁶⁰. Korelacja ma na celu przełamanie "izolacjonizmu" przedmiotowego, polegającego - jak trafnie zauważa Mikołaj Kozakiewicz - na tym, że "pięć czy dziesięć przedmiotów nauczania stanowi w praktyce szkolnej pięć czy dziesięć równoległych, tzn. odizolowanych i nie przecinających się, szlaków wiedzy, które roją się w dodatku od setek i tysięcy nie powiązanych ze sobą równie odizolowanych i równie rozlegle poznawanych informacji, wiadomości i umiejętności"⁶¹. Zadaniem korelacji ma więc być przede wszystkim usunięcie owego "separatyizmu" przedmiotowego w procesie dydaktycznym i zbudowanie pomostu między poszczególnymi dyscyplinami nauczania.

Korelacja polega - jak mówi Wincenty Okoń - na "merytorycznym wiązaniu ze sobą treści z różnych przedmiotów nauczania i tworzeniu układów integrujących w sobie treści tych przedmiotów"⁶². Tak rozumiana korelacja ma swoje uzasadnienie filozoficzne. Współczesne wyobrażenia człowieka o świecie powstają głównie za pośrednictwem nauk szczegółowych, z których każda partycypuje w różnym zakresie w tworzeniu

naukowego obrazu świata. Prawidłowo stosowana korelacja prowadzi do integracji treści nauczania różnych przedmiotów, umożliwiając poznawanie świata zgodnie z tezą o wszechzwiązku rzeczy i zjawisk, a więc jako całości współdziałających i powiązanych elementów, co ma istotne znaczenie w procesie kształtowania naukowego światopoglądu⁶³. Kształtowanie naukowego światopoglądu wymaga bowiem unikania czysto erudycyjnego opanowywania izolowanych wiadomości a tworzenia syntez, prowadzących do uogólnień i prawidłowości.

W realizacji zasady korelacji szczególna rola przypada filozofii. Już w 1936 r. S. Igel, pisząc o dydaktyce propedeutyki filozofii w szkole średniej, zwracał uwagę, że "dzięki swym wybitnym właściwościom syntetyzującym, korelacyjnym i koncentracyjnym łagodzi filozofia tzw. szufaldkowość, która cechuje najlepiej nawet obmyślane programy szkolne. Te doniosłe z punktu widzenia dydaktycznego własności pochodzą stąd, że wszelka wiedza naukowa miała swoje źródło w filozofii i w filozofii nauk znajduje swoje ujście. Własności syntetyzujące filozofii objawiają się w jej dążeniu do stworzenia harmonijnego poglądu na świat i życie, uzgodnionego z wynikami nauk szczegółowych. Właściwości korelacyjne filozofii dają nauczycielowi nieograniczoną wprost sposobność do korzystania na lekcjach szkolnych z metod i wyników nauk specjalnych"⁶⁴. Słowa te można z powodzeniem odnieść również do filozofii nauczanej w szkole wyższej.

Biorąc pod uwagę fakt, iż stosunek filozofii do ekonomii politycznej jest stosunkiem filozofii do nauk szczegółowych, byłoby pożądanym, aby wykład filozofii wyprzedzał wykład ekonomii politycznej. W przypadku takiego usytuowania obu przedmiotów miałyby miejsce nawiązywanie w toku nauczania ekonomii politycznej do uprzednio poznanych treści programowych filozofii. Tak też przedstawia się w zasadzie sytuacja obecnie i należałoby ją utrzymać.

Można wyróżnić następujące tematyczne płaszczyzny korelacyjne, gdzie spotykają się filozofia i ekonomia polityczna. Są to jak gdyby punkty ogniskowe, w których zbiegają się refleksje filozoficzne i ekonomiczne. Oto one:

- 1/ historyczne związki myśli filozoficznej i ekonomicznej;
- 2/ miejsce i rola filozofii i ekonomii politycznej w teorii marksistowsko-leninowskiej;
- 3/ filozoficzne i ekonomiczne uzasadnienie prawidłowości społeczno-politycznej.

- tycznych zjawisk i procesów zmierzających do obalenia kapitalizmu i urzeczywistnienia formacji komunistycznej;
- 4/ podstawowe kategorie materializmu historycznego i ekonomii politycznej;
 - 5/ prawa materializmu historycznego a prawa ekonomiczne;
 - 6/ ekonomiczne warunki bytu człowieka i rozwoju społecznego;
 - 7/ produkcja materialna podstawą życia społecznego;
 - 8/ rozwój narzędzi pracy wskaźnikiem rozwoju człowieka;
 - 9/ filozoficzne i ekonomiczne aspekty pracy ludzkiej;
 - 10/ miejsce stosunków produkcji w całokształcie stosunków społecznych;
 - 11/ wzajemne zależności między siłami wytwórczymi i stosunkami produkcji;
 - 12/ wzajemne zależności między bazą i nadbudową;
 - 13/ zagadnienie prawdziwości w historii, jedność i różnorodność procesu historycznego;
 - 14/ obiektywne i subiektywne czynniki procesu społecznego;
 - 15/ byt społeczny ludzi i ich świadomość społeczna;
 - 16/ filozoficzne aspekty międzynarodowych stosunków ekonomicznych;
 - 17/ filozoficzne aspekty współzawodnictwa ekonomicznego dwóch systemów społeczno-gospodarczych: kapitalizmu i socjalizmu;
 - 18/ filozoficzne i ekonomiczne problemy przechodzenia od socjalizmu do kapitalizmu.

Wyżej przedstawione obszary tematyczne nie wyczerpują zapewne wszystkich możliwości korelacji w nauczaniu filozofii i ekonomii politycznej. Analiza przedstawionych wyżej możliwości korelowania treści obu przedmiotów oraz poszukiwanie jeszcze innych tematycznych płaszczyzn korelacyjnych wymagają ściślej współpracy nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia z tych przedmiotów. Na uwagę zasługuje tu propozycja Jana Kulpy⁶⁴, aby przy opracowywaniu programów nauczania poszczególnych przedmiotów oprócz specjalistów od tych przedmiotów brali także udział przedstawiciele przedmiotów pokrewnych. Podobne postępowanie proponuje on zastosować również przy wydawaniu podręczników. Powinny one uwzględniać zasadę korelacji i nawiązywać do odpowiednich wiadomości z innych dyscyplin.

Korelacja w nauczaniu filozofii i ekonomii politycznej jest realizowana w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy od chwili jej powołania w 1974 r. W r. 1975 utworzony został Międzywydziałowy

Instytut Nauk Społecznych. Od tego też czasu korelacja w nauczaniu zgrupowanych w Instytucie przedmiotów, w tym filozofii i ekonomii politycznej, staje się jednym z najważniejszych zadań dydaktyczno-wychowawczych. W październiku 1976 r. została zorganizowana specjalna narada pracowników Instytutu poświęcona wypracowaniu form i metod stosowania zasady korelacji w nauczaniu przedmiotów społecznych. Przyjęto wówczas zasadę odbywania na początku każdego roku akademickiego narady przedstawicieli poszczególnych przedmiotów, na których ustala się tematyczne płaszczyzny korelacyjne. Uzgodnienia nauczycieli filozofii i ekonomii znajdują swój wyraz w szczegółowych rozkładach materiału nauczania. Ustalenia przyjęte przez pracowników prowadzących wykłady z tych przedmiotów ulegają dalszej konkretyzacji w trakcie ćwiczeń. Asystenci filozofii i ekonomii politycznej porozumiewają się w tej sprawie w ciągu roku akademickiego.

7. Wnioski

Powyższe rozważania pozwalają stwierdzić, iż znajomość wzajemnych powiązań interdyscyplinarnych filozofii i ekonomii politycznej jest konieczna dla dalszego ich rozwoju i skutecznego współdziałania w konstruowaniu amplifikacji filozoficznych i ogólnego obrazu rzeczywistości społecznej.

Poznanie tych związków nabiera szczególnego znaczenia w uczelniach kształcących nauczycieli ze względu na potrzebę podniesienia kultury filozoficznej, ekonomicznej przyszłych nauczycieli, co stanowi *conditio sine qua non* wzrostu efektywności szeroko pojętej pracy wychowawczej w szkole.

Wzajemne zależności i uwarunkowania zachodzące między filozofią i ekonomią polityczną stanowią teoretyczną i metodologiczną podstawę dla stosowania korelacji w nauczaniu tych przedmiotów. Korelacja - jako ważna zasada dydaktyczna - posiada znaczenie poznawcze i światopoglądowe. Jest ona jedną z istotnych form doskonalenia procesu dydaktyczno-wychowawczego. Prawidłowo stosowana korelacja prowadzi do integracji treści nauczania poszczególnych przedmiotów, co ma istotne znaczenie w procesie kształtowania naukowego światopoglądu.

Korelacja w nauczaniu filozofii i ekonomii politycznej wymaga ściślejszej współpracy nauczycieli tych przedmiotów nie tylko przy opracowy-

waniu programów nauczania i podręczników, ale i w trakcie realizacji poszczególnych działów i zagadnień tych programów. Zakłada to oczywiście ogólną orientację filozofa w materiale ekonomii politycznej i ekonomisty w materiale filozoficznym.

Należy w tym miejscu z przykrością stwierdzić, że korelacja wciąż jeszcze nie jest doceniana w teorii i praktyce pedagogicznej. Nauczyciele nie uświadamiają sobie w pełni korzyści, jakie niewątpliwie daje korelacja. Stan ten mogą zmieniać uczelnie kształtujące nauczycieli, nadając zasadzie korelacji należną jej rangę w procesie kształcenia i to w podwójnym sensie: same stosując tę zasadę w procesie nauczania i wyposażając studentów w umiejętności jej stosowania w ich przyszłej pracy nauczycielskiej.

X

Jan Kulpa pisał dziesięć lat temu: "Korelacja to jedna z tych dydaktycznych zasad, która czeka na swój renesans. Renesans to będzie szczególnie dla współczesnej szkoły pożyteczny i długotrwały"⁶⁵. Rychłemu przybliżeniu tego renesansu ma służyć między innymi niniejszy artykuł.

PRZYPISY

¹ Por. Encyklopedia powszechna, T.1 Warszawa PWN 1973 s.768

² F.Engels, Dialektyka przyrody, Warszawa 1952 s.281

³ F.Engels, Ludwik Feuerbach i zmierzch klasycznej filozofii niemieckiej, Warszawa 1949 s.38

⁴ F.Engels, Anty-Dühring, Warszawa 1949 s.36

⁵ Encyklopedia powszechna, T.3, Warszawa PWN 1975 s.700

⁶ Mała encyklopedia ekonomiczna, wyd.2, Warszawa 1974 s.639 /autor hasła: Jerzy Lisikiewicz/

⁷ O.Lange, Ekonomia polityczna, T.1 i 2 Warszawa 1978 s.16

⁸ J.Górski, M.Nasiłkowski, Z.Sadowski, W.Sierpiński, Ekonomia polityczna. Zarys popularny, wyd.8, Warszawa 1977 s.24

- ⁹ K.Marks, *Kapitał*, T.1 Warszawa 1951 s.188
- ¹⁰ L.Krzywicki, *Rozwój społeczny wśród zwierząt i u rodzaju ludzkiego*, *Studia socjologiczne*, Warszawa 1951 ss.193-200
- ¹¹ K.Marks, *Kapitał*, T.1, op.cit. s.189
- ¹² *Podstawy filozofii marksistowsko-leninowskiej, /z języka rosyjskiego przełożył H.Widłaszewski/*, Warszawa 1980 s.288
- ¹³ *Ibidem*, s.287 i nast.
- ¹⁴ *Patrz: Wielka encyklopedia powszechna*, T.3 Warszawa PWN 1964 ss.329-330 /Oskar Lange/; *Mała encyklopedia ekonomiczna*, wyd.2, Warszawa 1974 s.179 /Mieczysław Nasitowski/; J.Górski, *Zarys historii ekonomii politycznej*, Warszawa ss.16-22
- ¹⁵ Nazwa pochodzi od kanonów Pisma Świętego
- ¹⁶ J.Górski, *Zarys...*, op.cit. ss.23-33
- ¹⁷ *Patrz J.Górski, Zarys...*, op.cit. ss.15-16; L.Guzicki, S.Żurawicki, *Historia polskiej myśli społeczno-ekonomicznej do roku 1914*, Warszawa 1969 Wstęp, ss.7-8
- ¹⁸ *Por. Wielka encyklopedia powszechna PWN*, T.3, op.cit. s.330; J.Górski, *Zarys...*, op.cit. ss.16-61
- ¹⁹ *Por. J.Górski Zarys...*, op.cit. ss.44-61
- ²⁰ *Ibidem*, s.15
- ²¹ *Ibidem*, ss.62-76
- ²² K.Marks, *Teorii прибавочной стоимости*, T.1, Moskwa 1955 ss.16-17, *Cyt. za: Historia myśli ekonomicznej, Wykłady*, praca zbiorowa pod red. S.Żurawickiego, zeszyt 2, Warszawa 1957 s.36
- ²³ J.Górski, *Zarys...*, op.cit. s.83
- ²⁴ K.Marks, *Kapitał*, T.2, Warszawa 1955 s.378
- ²⁵ *Por. J.Górski, Zarys...*, op.cit. s.84
- ²⁶ *Historia myśli ekonomicznej. Wykłady*, op.cit. s.54
- ²⁷ F.Quesnay, *Uwaga do maksymy XIV. Cyt. za: Historia myśli ekonomicznej. Wykłady*, op.cit. s.54
- ²⁸ K.Marks, *Kapitał*, T.2 op.cit. ss.377-378

- ²⁹ W.Lenin, Trzy źródła i trzy części składowe marksizmu, W: W.Lenin, Marks, Engels, marksizm, Warszawa 1949 s.61
- ³⁰ A.Smith, Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów, T.1, Warszawa 1954 s.3
- ³¹ Patrz np. Encyklopedia powszechna PWN, T.1 Warszawa 1973 s.677
- ³² W.I.Lenin, Trzy źródła., op.cit. ss.61-62
- ³³ Patrz: Wielka encyklopedia powszechna PWN, T.3 op.cit. ss.330-334; Encyklopedia powszechna PWN, T.1 op.cit. s.667; Mała encyklopedia ekonomiczna, op.cit. ss.183-184; J.Górski, Zarys..., op.cit. rozdz. XVII-XXIII
- ³⁴ Ekonomia polityczna socjalizmu, praca zbiorowa pod red. T.Grabowskiego, wyd.3, Warszawa 1980 s.12
- ³⁵ O.Lange, Ekonomia polityczna T.1-2, op.cit. s.15
- ³⁶ O kontrowersjach w sprawie nazwy nauki ekonomii, patrz "Wielka encyklopedia powszechna PWN" T.3 op.cit. ss.329-330
- ³⁷ F.Engels, Anty-Duhring... op.cit. s.163
- ³⁸ O.Lange, Ekonomia..., op.cit. s.15
- ³⁹ Ibidem, s.19
- ⁴⁰ Wielka encyklopedia powszechna PWN, T.3 op.cit. s.329 /autor: Janusz Górski/
- ⁴¹ Encyklopedia powszechna PWN, T.1 op.cit. s.676
- ⁴² Tytułem przykładu zobacz: Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy, pod red. J.Górskiego, wyd.3, Warszawa 1973 s.10
- ⁴³ Wielka encyklopedia powszechna PWN, T.3, op.cit. s.329
- ⁴⁴ J.Górski, M.Nasiłowski, Z.Sadowski, W.Sierpiński, Ekonomia... op.cit. s.35
- ⁴⁵ Ekonomia polityczna dla wyższych szkół technicznych i rolniczych, pod red. S.Szefflera i S.Marciniaka, Warszawa 1978 s.15
- ⁴⁶ Mała encyklopedia ekonomiczna, op.cit. s.179
- ⁴⁷ Ibidem, s.917 /Jędrzej Lewandowski/

- ⁴⁸ Ibidem, s.368 /Zygmunt Żekoński
- ⁴⁹ Por. J.J.Wiatr, Szkice o materializmie historycznym i socjologii, Warszawa 1962 s.22
- ⁵⁰ S.Rainko, Świadomość i historia. Studia nad społeczną rolą świadomości, Warszawa 1978 s.14
- ⁵¹ S.Kozyr-Kowalski, J.Ładosz, Dialektyka a społeczeństwo. Wstęp do materializmu historycznego, Warszawa 1972 s.14
- ⁵² Por. W.I.Lenin, Trzy źródła... op.cit. s.59-64
- ⁵³ Teoria naukowego komunizmu, pod red. J.Muszyńskiego, Warszawa 1979 ss.13-14
- ⁵⁴ F.Engels, Rozwój socjalizmu od utopii do nauki. Warszawa 1971 s.59
- ⁵⁵ Ibidem, s.18
- ⁵⁶ W.I.Lenin, Trzy źródła... op.cit. s.64
- ⁵⁷ W.I.Lenin, Karol Marks, W: W.I.Lenin, Marks, Engels, marksizm, op.cit. ss.16,35
- ⁵⁸ P.Fiedosiejew, Dialektyka epoki współczesnej, Warszawa 1979 s.247
- ⁵⁹ Ibidem, ss.260,261,263
- ⁶⁰ Por. Mała encyklopedia pedagogiczna, pod red. M.Jakubowskiego i W.Pomykała, Wychowanie 1970/71, s.575 /autor hasła: J.Kulpa/
- ⁶¹ M.Kozakiewicz, O światopoglądzie i wychowaniu, Warszawa 1965 s.139
- ⁶² W.Okoń, Słownik pedagogiczny, Warszawa 1975, s.133
- ⁶³ Por. R.Kończyk, Korelacja w nauczaniu a kształtowanie naukowego światopoglądu, Nauczyciel i Wychowanie 1980 nr 5/127/ s.78
- ⁶⁴ Encyklopedia wychowania, pod red. S.Łempickiego, W.Gottleba, B.Suchodelskiego, J.Włodarskiego, T.2, Warszawa 1935 ss.450-451
- ⁶⁵ Mała encyklopedia pedagogiczna... op.cit. s.576
- ⁶⁶ Ibidem, s.577

DAS GEGENSEITIGE VERHÄLTNISS DER PHILOSOPHIE UND DER POLITISCHEN ÖKONOMIE ALS WISSENSCHAFTLICHE DISZIPLINEN UND LEHRFÄCHER IN EINER HOCHSCHULE

Zusammenfassung

Der Autor des Artikels stellt die dialektischen Zusammenhänge dar, die zwischen der Philosophie und der politischen Ökonomie als wissenschaftliche Disziplinen und Lehrfächer in der Hochschule vorkommen. Er bespricht den Zusammenhang der Philosophie mit der Produktionsproblematik als Objekt der politischen Ökonomie; historische Antezedenzen der politischen Ökonomie, und interdysziplinäre Verbindungen der marxistischen Philosophie und politischen Ökonomie als Bestandteile des Marxismus-Leninismus. Er zeigt ihre Rolle im Konstruieren des allgemeinen Bildes der gesellschaftlichen Wirklichkeit.

Das Verhältnis der Philosophie zur politischen Ökonomie betrachtet der Autor als das Verhältnis zu einer der einzelnen Wissenschaften. Er betont auch das Bedürfnis der Erkenntnis dieser Zusammenhänge, vor allem in der pädagogischen Hochschulen, mit Rücksicht auf das Bedürfnis der Erhebung von der philosophischen und ökonomischen Kultur der Lehrer. Das ist eine wesentliche Bedingung für Effektivitätszuwachs der breit verstandenen arzieherischen Schularbeit.

Der Verfasser sieht in den Abhängigkeiten und Bedingungen, die zwischen der Philosophie und der politischen Ökonomie als wissenschaftliche Disziplinen vorkommen, theoretische und methodologische Grundlage für die Korrelationsanwendung im Lehren dieser Fächer. Der Autor bespricht ihre Erkenntnis-, weltanschauliche Bedeutung. Dabei postuliert er eine enge Zusammenarbeit der Lehrer dieses Fächer nicht nur bei der Bearbeitung der Lehrprogramme und Lehrbücher, aber auch im Realisationsprozeß der einzelnen Teile und Probleme dieser Programme. Der Verfasser betont auch, daß die pädagogischen Hochschulen dem Korrelationsprinzip einen entsprechenden Rang im Bildungsprozeß angeben sollen. Sie sollen dieses Prinzip im Lehrprozeß anwenden und die Studenten mit Anwendungsfähigkeiten in der zukünftigen Lehrarbeit ausstatten.

ВЗАИМОТНОШЕНИЕ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ КАК НАУЧНЫХ
ДИСЦИПЛИН И ПРЕДМЕТОВ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Резюме

Автор статьи рассматривает диалектическую связь между философией и политической экономией как научными дисциплинами и предметами обучения в вузе. Анализирует тоже связь философии с проблемами производства являющегося предметом политической экономии, её исторические антиципации и междисциплинарные связи марксистской философии и политической экономии. Показывает на их роль в моделировании общей картины социальной действительности.

Отношение философии к политической экономии автор рассматривает как отношение к одной из частных научных дисциплин. Обращает тоже внимание на необходимость исследования этих связей в частности в педагогических вузах для более эффективной философской и экономической подготовки учителей, обусловленной в следствии уровень воспитательской работы в школе.

Исходя из взаимозависимостей и связей между философией и политической экономией автор подчёркивает их методологическую основу, а также познаваемое и мировоззренческое значение.

Одновременно постулирует тесное сотрудничество учителей этих предметов не только в подготовке программ обучения и учебников, но также в практическом осуществлении отдельных программных вопросов.

Автор приходит к выводу, что педагогические вузы должны придавать принципу корреляции обучения философии и политической экономии исключительно большое значение в двойном смысле: во-первых, самому внедряя этот принцип в дидактическом процессе, во-вторых, показывая студентам на необходимость внедрения принципа корреляции в их будущей преподавательской работе.